

Chetdan Keltirilgan Golshtin Zotli G'Unojinlarni Etologik Xususiyatlari

Xoljigitov Asqar Marifjonovich- Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining Toshkent filiali Zooteknik va ipakchilik kafedrasida mustaqil izlanuvchisi

Yangiboyev Abdimalik Eshmurodovich- Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining Toshkent filiali Zooteknik va ipakchilik kafedrasida q.x.f.f.d (PhD)

Аннотация. Изучение пищевого, группового и репродуктивного поведения в сельскохозяйственной этологии исходя из этологических особенностей, мы изучали пищевую активность по следующим показателям: длительности кормления, жеванию, в том числе в положении лежа и стоя; оседлости, в том числе. ложиться, встать; хорошо работает во время сна.

Annotation. The study of nutritional, group and reproductive behavior in agricultural ethology based on ethological features, we studied nutritional activity according to the following indicators: duration of feeding, chewing, including lying and standing; sedentariness, including. go to bed, get up; works well during sleep.

Kalit so'zlar: etologiya, yotish, turish, uyqu, vitaminlar, kavsh qaytarish, xulq-atvor,

Kirish. Sigirlarni sut mahsuldorligini oshirishda to'la qiymatli oziqlantirish sut mahsulotlarini ishlab chiqarishni ko'paytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bunday oziqlantirish ta'minlanganda sog'in sigirlarning organizmi uchun talab qilinadigan to'yimli moddalar, mineral moddalar, vitaminlar va boshqa muhim elementlar bilan ta'minlanadi, bu esa o'z navbatida ularning sog'lig'ini saqlab turish, organizmini mustahkamligini, turli omillarga chidamliligini oshirishda, pushtdorligini yaxshilash va sut mahsuldorligini ko'paytirishda muhim ahamiyatga ega. Bunday fikrlarni ko'plab mualliflarning tadqiqotlari natijalari asosida qilgan hulosalaridan ham ko'rish mumkin.

Hozirgi kunda yer yuzidagi Insonlarni chorvachilik mahsulotlariga bo'lgan talablarini qondirishda inson evolyusiyasida yaxshi hazmlanuvchi chorvachilikning asosiy mahsulotlari go'sht va sut yetishtirishni ko'paytirish o'ta muhim hisoblanadi. Bu omilni bajarish avvalombor chorvachilik mahsulotlarini mahsuldorligini va mahsulotlari sifatini chorva mollarini oziqlantirishini hamda zotini yaxshilash hisobiga amalga oshiriladi.

Hayvonlarning xatti - harakati-bu irsiyat va atrof-muhit omillari tufayli organizm hayotining tashqi ko'rinishi. Shaxsga, populyatsiyaga, turlarga xos bo'lgan xulq-atvor xususiyatlarining barcha xilma-xilligi yashash sharoitlariga ko'proq moslashgan hayvonlarni tanlash jarayonida shakllanadi.

Shu bilan birga, xulq-atvor xususiyatlarining o'zgaruvchanligi, takrorlanishi va merosxo'rliqi, ularning qishloq xo'jaligi hayvonlarining mahsuldorligi bilan bog'liqligi, etologik ma'lumotlardan naslchilikda, xususan, sutli qoramollarda foydalanishning umumiy tushunchasi hali ham aniqlanmagan.

Xulq-atvorning individual harakatlarining ahamiyatini tushunish bilan bir qatorda, hayvonlarni tanlash va tanlash uchun organizmning hayotiy faoliyatidagi faollik va dam olish nisbati

(nisbati) ni aks ettiruvchi xatti-harakatlarning genetik jihatdan aniqlangan xususiyatlarini baholash muhimdir.

Qishloq xo'jaligi etologiyasida oziq-ovqat, guruh va reproduktiv xatti-harakatlarni o'rganish katta ahamiyatga ega.

Etologik xususiyatlardan biz oziq-ovqat faolligini quyidagi ko'rsatkichlar bo'yicha o'rgandik: oziqlantirish davomiyligi, kavsh qaytarish, shu jumladan yotish va turish holatida; harakatsiz holat, shu jumladan. yotish, turish; uyqu vaqtlarida.

Ovqatlanish xatti-harakati ma'lum bir turdagi oziq-ovqat iste'moli va fiziologik holatning o'ziga xos xususiyatlarida namoyon bo'ladi. Yosh hayvonlarning o'sishi va rivojlanishi, olingan mahsulotlar miqdori ko'p jihatdan ushbu xatti-harakatga bog'liq.

Ovqatlanish xatti-harakatlarining ikki turi ta'kidlangan. Birinchisi, ozuqa va saqichni qabul qilish davri, dominant kavsh qaytaruvchi jarayon bilan intervalgacha qisqartirilgan davrlar bilan tavsiflanadi. Ikkinchi tur ozuqa olish reaksiyasining tez o'zgarishi, ovqatlanish joylari, uzoqroq davrlar, ozuqa va saqichni qabul qilishning qisqa bosqichlari bilan ajralib turadi.

Qoramollarni kavsh qaytarish jarayoni 2 dan 4 soatgacha davom etadi, bu, ehtimol, qabul qilingan ozuqa miqdori va undagi to'la miqdori bilan bog'liq bo'ldi.

Oziqlantirish paytida qoramollarning xatti-harakatlarining xarakteristikasida ritmik davriylik mavjud bo'lib, unda kun davomida olti yoki sakkiz marotaba ozuqa iste'mol qilinadi.

Birinchi davr tongda quyosh chiqishidan oldin (taxminan soat 5 da) boshlanadi va ertalab soat 7 da tugaydi. Shu bilan birga, Oziqlantirish jarayonida ba'zida to'qnashuvlar bo'lgan, ammo oxir-oqibat, barcha hayvonlar ijtimoiy darajadan qat'i nazar, terilari qalinlashgan. Ba'zi sigirlar oziq-ovqat iste'mol qilish davomiida, boshqalari tik turgan yoki yotgan holda o'z navbatlarini kutishgan va ijtimoiy darajaga muvofiq ovqatlangandan so'ng, sigirlar suv ichish yo'l olishgan.

Soat 11 dan 13 gacha ikkinchi davr qayd etildi, shundan so'ng sigirlar yana oziqlanib, suv ichadigan joylariga qaytishdi. Oziq-ovqat iste'mol qilishning eng katta faolligi sigirlarning 14 soat 30 minut va 18 minut orasida namoyon bo'ldi bir soat 30 daqiqa, keyin ular yana to'planishdi, asosan oziqlantirish va qorong'i tusha boshlaganda, ular tungi dam olishga joylashdilar.

G'unajinlarning oziq-ovqat faolligi bo'yicha xatti-harakatlari kunning vaqtiga qarab quyidagi ko'rsatkichlar bo'yicha: oziqlantirish, kavsh qaytarish, shu jumladan tik turgan holda yotish; harakatsiz holat, shu jumladan 3, 12 va 18 oylik yotish, turish va dam olish vaqtlarida o'rganildi.

Sigirlar ajriba guruhlarining turli xil xatti-harakatlarini kunlik monitoring qilish natijalari 1 jadvalda keltirilgan.

1 -jadval- birinchi tug'umdagi sigirlarning asosiy xulq-atvor reaksiyalari, (min.)

Etologik	Guruhlar		
	Nazorat	I tajriba	II tajriba
Kunduzi			
Ozuqani o'zlashtirish	120,9±3,9	124,8±3,92	129,0±4,1
Kavsh qaytarish	184,8±1,8	166,8±2,1	149,5±2,1
Yotgan vaqti	176,9±3,5	161,3±3,3	144,3±3,5
Turgan vaqti	9,9±0,8	7,3±0,4	5,4±0,2

Xarakatsiz xolati	255,1±2,9	277,2±3,3	287,7±3,7
Yotgan vaqti	118,2±4,6	125,3±4,7	135,8±5,2
Turgan vaqti	138,9±1,3	151,8±1,4	153,3±1,6
Uxlash vaqtida	98,8±3,1	94,9±3,1	90,3±3,1
Tunda			
Ozuqani o'zlashtirish	129,0±0,5	132,8±0,4	135,1±0,2
Kavsh qaytarish	193,7±1,7	191,8±2,0	183,2±2,2
Yotgan vaqti	191,5±2,6	189,5±3,2	187,4±3,7
Turgan vaqti	3,0±0,1	2,9±0,1	1,9±0,1
Xarakatsiz xolati	255,8±3,1	253,0±2,6	256,3±2,0
Yotgan vaqti	146,2±4,2	133,0±3,1	132,8±1,9
Turgan vaqti	106,6±1,0	121,0±1,5	122,5±2,0
Uxlash vaqtida	203,4±4,7	201,8±4,3	206,0±3,9

Aniqlanishicha, birinchi tug'umdagi sigirlar kunduzi ozuqa olish uchun 120,9-129,0 daqiqa (kunning 8,4-8,9%), kechasi sarflashgan -Ishonchli farq bilan 129,0-135,1 daqiqa (kun vaqtining 2,0-2,4%). Buning sababi shundaki, birinchi tuqandagi sigirlarga beriladigan barcha ozuqalar kunduzi, kechasi, qoida tariqasida, pichan bilan ta'minlangan.

Xuddi shu ko'rsatkichlarni biz sutdan chiqish davrida ham o'rgandik, ular 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadvalda - sutdan chiqish davrida sigirlarning asosiy xulq-atvor reaksiyalari, (min.)

Etologik harakat	Guruhlar		
	Nazorat	I tajriba	II tajriba
kunduzi			
Ozuqani o'zlashtirish	211,8±11,2	241,4±7,3	225,2±9,2
Kavsh qaytarish	324,0±4,9	340,5±4,7	311,8±4,8
Yotgan vaqti	203,0±7,6	196,3±7,6	199,6±7,6
Turgan vaqti	121,0± 2,6	144,2±1,3	112,2±1,9
Xarakatsiz xolati	132,9±4,3	111,5±3,8	122,2±4,1
Yotgan vaqti	80,6±6,9	71,4±3,4	76,0±5,1
Turgan vaqti	52,3±2,5	40,1±4,2	46,2±3,4
Uxlash vaqtida	40,7±4,4	51,3±6,1	46,0±5,5
kechasi			
Ozuqani o'zlashtirish	147,9±9,4	153,9±8,25	162,0±7,1
Kavsh qaytarish	309,2±5,1	302,5±5,6	305,9±5,4
Yotgan vaqti	267,9±8,0	263,9±7,6	265,4±8,2
Turgan vaqti	41,3±2,4	38,6±1,5	40,0±1,95
Xarakatsiz xolati	168,3±4,1	138,8±3,8	153,6±4,0

Yotgan vaqti	137,0±6,5	105,9±3,8	121,4±5,2
Turgan vaqti	31,3±2,3	32,9±3,8	32,1±3,1
Uxlash vaqtida	110,1±5,6	108,2±5,4	105,2±5,5

birinchi guruh sigirlari kunduzi ham, kechasi ham ozuqa olish uchun ozuqaviy faollikni yaxshiroq ko'rsatdilar. Ushbu guruhda kunduzgi va tungi vaqtni hisobga olgan holda ovqatlanish uchun sarflangan vaqt miqdori 395,3 daqiqani tashkil etdi. ikkinchi guruhda 387,2 daqiqaga va nazorat guruhda 359,7 daqiqani tashkil etdi. Shubhasiz, golshtenda qon miqdori 50-75% bo'lgan birinchi va ikkinchi guruh sigirlarining ozuqaviy faolligi golshtenlarning mahsuldorligi namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, kavsh qaytarish kabi ko'rsatkich bo'yicha sezilarli farqlar topilmadi.

Birinchi guruh sigirlari oziqlantirish uchun eng ko'p vaqt kunduzgi va tungi davrni hisobga olgan holda iste'mol qilinadi, bu 395,3 daqiqani tashkil etdi. Nazorat guruhda 359,7 va ikkinchi guruhda 387,2 daqiqani tashkil qilgan.

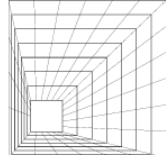
Shu bilan birga, birinchi guruhning sigirlari nazorat va ikkinchi guruh hayvonlariga qaraganda kunduzi ham, kechasi ham harakatsiz holatga ko'proq vaqt sarfladilar.

Sigirlarning tirik vazni va ozuqaviy faolligi o'rtasida ijobiy bog'liqlik o'rnatildi (3-jadval).

3-jadval-birinchi tug'umdagi sigirlarning asosiy xulq-atvor reaksiyalari, (min.)

Etologik harakat	Guruhlar		
	Nazorat	I tajriba	II tajriba
kunduzi			
Ozuqani o'zlashtirish	211,8±11,2	241,4±7,3	225,2±9,2
Kavsh qaytarish	324,0±4,9	340,5±4,7	311,8±4,8
Yotgan vaqti	203,0±7,6	196,3±7,6	199,6±7,6
Turgan vaqti	121,0± 2,6	144,2±1,3	112,2±1,9
Xarakatsiz xolati	132,9±4,3	111,5±3,8	122,2±4,1
Yotgan vaqti	80,6±6,9	71,4±3,4	76,0±5,1
Turgan vaqti	52,3±2,5	40,1±4,2	46,2±3,4
Uxlash vaqtida	40,7±4,4	51,3±6,1	46,0±5,5
kechasi			
Ozuqani o'zlashtirish	147,9±9,4	153,9±8,25	162,0±7,1
Kavsh qaytarish	309,2±5,1	302,5±5,6	305,9±5,4
Yotgan vaqti	267,9±8,0	263,9±7,6	265,4±8,2
Turgan vaqti	41,3±2,4	38,6±1,5	40,0±1,95
Xarakatsiz xolati	168,3±4,1	138,8±3,8	153,6±4,0
Yotgan vaqti	137,0±6,5	105,9±3,8	121,4±5,2
Turgan vaqti	31,3±2,3	32,9±3,8	32,1±3,1
Uxlash vaqtida	110,1±5,6	108,2±5,4	105,2±5,5

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, barcha guruhlarda sigirlar kechasiga qaraganda kunduzi kavsh qaytarishga ko'proq vaqt sarflashgan, kavsh qaytarishning asosiy qismi, kechasi ham, kunduzi ham yotgan holatda kuzatildi etildi. Kunduzi rejimda I tajriba guruhidagi sigirlar nazorat va II tajriba guruhga nisbatan kavsh qaytarishga ko'proq 340,5±4,7 daqiqa vaqt sarflashdi, Nazorat

guruhda bu ko'rsatgich $324,0 \pm 4,9$ daqiqa vaqt sarflashdi, II tajriba guruhida $311,8 \pm 4,8$ daqiqa vaqt sarflashdi. Kechasi rejimda Nazorat guruhidagi sigirlar I va II tajriba guruhlarga nisbatan kavsh qaytarishga ko'proq $309,2 \pm 5,1$ daqiqa vaqt sarflashdi, I tajriba guruhimizda bu ko'rsatgich $302,5 \pm 5,6$ daqiqa vaqt sarflashdi, II tajriba guruhida $305,9 \pm 5,4$ daqiqa vaqt sarflashdi.

Xulosa. Sutdan chiqish davridagi sigirlarning ozuqaviy faolligi bo'yicha etologik ko'rsatkichlarni taqqoslab, shuni ta'kidlash mumkinki, tirik vazn va ularning kelib chiqishiga qarab yosh hayvonlarning xatti-harakatlarining o'ziga xos xususiyati o'rtasida bog'liqlik mavjud.

Bu etologik xususiyatlar sigirlarning mahsuldorligiga bog'liqligini ko'rsatadi.

Sigirlarning oziqlantirish jarayonini tavsiflovchi xatti-harakatlarini batafsil o'rganish uchun sutdan chiqish davrida monitoring o'tkazildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Chorvachilikda iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-2841-sonli qarori. Toshkent. 2017-yil 16-mart. lex.uz.
2. Шаймуродов Н.Т. Голштинлаштирилган қора-ола зотли турли вазнда туғилган бузоқларнинг ўсиш- ривожланиши ва маҳсулдорлик белгилари. Номзод. дисс., Тошкент, 2007, 81-86 б
3. Балласов У.Ш. Голштинлаштирилган сигирлар оналарининг сут маҳсулдорлигига боғлиқ равишда хужалик фойдали белгиларининг ўзгариши. Т. ,1999, 77-78 бетлар
4. Калашников А.П., Щеглов В.В. Современные проблемы в оценке питательности кормов и нормировании кормления животных. Ж. «Зоотехния», 1998. -№6. -С. 9-13.
5. Суллер И. Генеалогия стада и возможности селекции. Ж. «Молочное и мясное скотоводство», № 6, 1997, с. 22